

TKO JE GOSPODIN VIKTOR KOVAČIĆ K.H.A.?

POVIJEST KRITIČKE MISLI O ARHITEKTU VIKTORU KOVAČIĆU OD 1896. DO 1943. GODINE

Аутор: Златко Јурић

Издавач: Свеучилиште у Загребу, Архитектонски факултет, 2019.

У историји новије хрватске архитектуре име архитекта Виктора Ковачића (1874—1924) је уписано међу најзначајније ствараоце који су трасирали пут модерним архитектонским тенденцијама. Истакнути градитељ и мислилац архитектуре, Ковачић је још за свог живота био хваљен, критикован и омражен, оставивши иза себе антологијска дела хрватске и загребачке архитектуре с почетка 20. века – Цркву Светог Блажа (1910-1913), Палату Берзе (1923-1924, завршена 1927), стамбене зграде Франк (1913-1914) и Славекс (1920), Кућу Франгеш (1910-1911). Професионално стасавање Виктора Ковачића се кретало од места техничара у атељеу загребачког архитекта Хермана Болеа (Hermann Bollé) до студија архитектуре на Академији ликовних уметности у Бечу у класи професора архитекте Ота Вагнера (Otto Wagner); а као млади архитекта је своја уверења и ставове о архитектури делио са истомишљеником и пријатељем, бечким архитектом Адолфом Лосом (Adolf Loos) и компаноном архитектом Хугом Ерлихом (Hugo Ehrlich), с којим је у Загребу водио заједнички атеље. На основу свог професионалног угледа био је ангажован и на Техничкој високој школи у Загребу као наставник из предмета Перспективно цртање и Архитектонске композиције. Ковачић је постхумни добитник Велике награде (*Grand Prix*) на Међународној изложби декоративних уметности у Паризу 1925. год. и архитекта коме је пријатељ и колега Едо Шен (Edo Schön) 1927. год. приредио монографију – мапу. О личности и делу архитекте Ковачића често је писано, углавном афирмативно, и временом је стекао назив „отац модерне хрватске архитектуре“ и заузео готово митско место у хрватској архитектонској баштини, али је у том мноштву биографских осврта и научно-стручних тумачења изостао јаснији и целовитији увид у Ковачићев допринос архитектонској сцени и другачији поглед на његову улогу у средини у којој је деловао, а с којом је често долазио у сукобе и противречја о многим актуелним питањима, до те мере да му је чак било оспорено и овлашћење архитекте.

Иако су му многи замерили његово сеоско порекло (рођен је у сељачкој породици у месту Лочендол у Словенији), а због тога и начин његовог говора који је одударао у загребачком грађанском миљеу, Ковачић се својим стваралачким сензибилитетом, а напосе прилежним радом и залагањем

за индивидуалну и савремену архитектуру (у часопису *Život* 1900. год. објављује програмску расправу Модерна архитектура), еснафску организацију архитектонске професије (један је од суоснивача Клуба хрватских архитеката – К.Х.А. 1906. год.), урбанистичке теме и широку архитектонску културу утемељену у свеобухватном уметничком обликовању, сврстао међу господу доброг укуса и интелектуалних становишта (енг. *gentleman*: господин, припадник више класе у Енглеској који се држао одређеног кодекса понашања, префињеног је укуса и верзиран у стилу, самообразован; *gentleman architect*: професионални назив за господу која су се бавила архитектуром радећи за богату клијентелу и концентришући се претежно на визуелне квалитете архитектуре изведене из историјских прототипова). Ковачићеву комплексну личност и још деликанију позицију у оновременој средини сликар Љубо Бабић описује речима: „Ријетки су га вољели. Доста је било оних који су га толерирали, а највише је било оних који су га антипатијом сусретали. [...] Кретало се међу људима као

какав велики господин... Изолиран постао је чудака; бохем, који је представљао аристократа. [...] Они малобројни који су га уистину вољели, знали су да се у њему крије човјек умјетник, човјек од вриједности, скептик спрема свега, а највише спрема себе, човјек патник, израњен и измрцварен околином. Знали су да је у њему негдје дубоко скривена тежња за другим, љепшим складнијим свијетом ...". Почетком 20. века Ковачић се обрео и у београдској средини учешћем на конкурс за палату осигуравајућег друштва „Rossia Foncier“ из Санкт Петербурга (данас Хотел „Москва“) освојивши прву награду (награђено решење је одбачено, а здање је изведено према пројекту архитектке Јована Илкића и петроградских архитеката).

Међу истраживачима архитектуре који су дали значајан допринос расветљавању личности и стваралаштва архитектке Ковачића издваја се др Златко Јурић, архитекта, редовни професор Филозофског факултета Свеучилишта у Загребу, из чијег је вишегодишњег систематичног рада произашла јединствена научна монографија Тко је господин Виктор Ковачић К.Х.А.? Повијест критичке мисли о архитекту Виктору Ковачићу од 1896. до 1943. године (513 страна, меки повез, дим. 28 x 22,5cm, црно-бела штампа), објављена крајем 2019. год. у издању Архитектонског факултета Свеучилишта у Загребу (*Acta Architectonica* – Едиција знанствене монографије 15). Аутору је за узор и методолошки оквир истраживања послужило истакнуто дело Станка Ласића о анализи и критичкој валоризацији књижевног дела Мирослава Крлеже (Станко Ласић: *Крлежологија или повијест критичке мисли о Крлежи. Критичка литература о Мирославу Крлежи, I–VI* [лат.]), као и опсежно вишетомно дело Радомира Константиновића, аутора филозофско-есејистичког рада Философија паланке, о песничтву српске културе 20. века (Радомир Константиновић: *Биће и језик у искуству песника српске културе двадесетог века, 1–8* [лат.]), у којем даје тумачење идеја и мотива српских песника и вредносних мерила критичке мисли у периоду српске модерне (1901–1914). Није безразложно што архитекта Јурић управо у књижевној теорији и критици проналази методолошко упориште које му даје основ за слојевито тумачење комплексних и недовољно расветљених чињеница из Ковачићевог професионалног живота. Теоријска упоришта и критичка тумачења књижевног дела неизоставни су инструменти рецепције и разумевања дела и његовог аутора, међутим, у архитектонској научној историографији, и поред критичких извора о стваралаштву неког аутора, свакако не у форми и обиму који су заступљени у књижевности, изостају систематична истраживања која би се темељила на свеобухватном прегледу и анализи критичких осврта, коментара, прилога и расправа о стваралаштву појединог аутора, његовим делима и утицају на струку, средину и време у коме је стварао. Током вишегодишњег рада на припреми књиге, Јурић је прошао кроз бројну хемеротечку грађу (дневне новине, листови и гласила) и периодички како би издвојио све прилоге који дају вишедеценијски преглед критичких ставова о Ковачићу.

У наслову књиге архитекта Јурић поставља реторичко питање којим констатује Ковачићеву особност и професионални став, а затим их поткрепљује мноштвом извора, прецизно наведених података и концизних тумачења. Аутор је обимну монографију поделио у пет делова: у првом делу Тко је господин Виктор Ковачић К.Х.А.? Од 1896. до 1924. (стр. 7–87), аутор хронолошки и критички анализира Ковачићеве писане прилоге о различитим стручним темама, као и критичке прилоге о Ковачићевом стваралаштву, настале током његовог професионалног деловања; други део Од 1924. до 1945. (стр. 89–205) доноси преглед и анализу архитектонске критике о Ковачићу, с посебним освртом на некрологе, настале након његове смрти а до формирања нове социјалистичке Југославије, те аналитички епилог с дијаграмским сумарним приказом настанка прилога о Ковачићу по деценијама, укључујући и њихово разврставање по томе којој провенијенцији њихови аутори припадају (историцизам, средњоевропска модерна и интернационални модернизам); у трећем делу Виктор Ковачић – животопис, попис изведених зграда и неизведених пројеката од 1900. до 1924. (стр. 207–215), систематизован је и прегледно дат Ковачићев животопис; четврти део Виктор Ковачић – антологија текстова, фотографија и архивских докумената од 1900. до 1922. (стр. 217–267) доноси хронолошки преглед Ковачићевих објављених писаних радова, конкурсних/идејних пројеката и реализација; опсежни пети део Антологија текстова тадашњих критичара у раздобљу од 1896. до 1943. године (стр. 269–467) обухвата 116 одабраних критичких прилога о Ковачићу, објављених у Бечу последњих година 19. века, а потом у Загребу све до 1943. године. Потребно је имати у виду да се рефлексивност модерности изражава, између осталог, и у критичком приступу на којем је, у ствари, саздана и модерна архитектура, везујући се за критичке моделе у односу на основна обележја периода у коме је настајала, као и у односу на обележја модерног друштва и покушаје да се архитектуром реагује на актуелна питања.

Поводом Ковачићеве смрти 1924. год., у часопису *Зенит* је објављен кратак некролог у коме се констатује да је Ковачић био једини [наш] архитекта васпитан у духу нове уметности и према принципима урбанизма, док у некрологу објављеном у Српском књижевном гласнику (13/1924) Коста Страјнић закључује да је Ковачићево „суптилно осећање и високо уметничко схватање могло (је) наићи на разумевање само у врло културним срединама. И зато није никакво чудо што су његове радове ценили искључиво уметници, интелектуалци и најобразованија класа. [...] Виктор Ковачић није имао амбицију да са архитектуром зарађује, да помоћу ње дође до материјалног богатства. Задовољавајући се животом отменог бојана, он се сав жртвовао уметничком стварању“. Отклоном од дихотомног историјског односа – за и против Ковачића, Златко Јурић, полазећи од утемељеног метода научне и критичке историографије, проблематизује и валоризује стваралачки приступ и позицију Виктора Ковачића у вишедеценијској и

континуираној заступљености у стручној хроници, јавној полемици и научној рецепцији. Јурићево истраживање Ковачићевог опуса и његове улоге у развоју хрватске модерне архитектуре, још од магистарског рада с темом хронологије изградње Ковачићеве Цркве Св. Блажа у Загребу у периоду од 1889. до 1940. год., одбрањеног 1988. год. на Архитектонском факултету Свеучилишта у Загребу, а потом и докторске дисертације с темом Архитектура Загреба у раздобљу од 1850. до 1914. године из 1991. год., умногоме је употпуњено овом монографијом која уједно чини и значајан прилог националном корпусу истраживања хрватске модерне архитектуре.

Небојша Антешевић
маст.инж.арх., маст.прим.умет., докторанд

Слика лево, страна 50:
Виктор Ковачић, око 1900; непознати фотограф
[Извор: Врабец, 2012: 2, Сл.39.]
Слика доле лево, страна 377:
Цртеж главне фасаде загребачке Берзе.
Слика доле десно, страна 319:
Источна фасада Цркве светог Блажа [Погрешно. Јужно
прочеље. / оп. З.Ј./]

